

REVITALIZACIJA DVORCA PORODICE ŠPICER REVITALIZATION OF THE SPICER FAMILY CASTLE

Olivera Radosavljević, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Oblast – ARHITEKTURA

Kratak sadržaj – Ovaj rad predstavlja detaljnu analizu postojećeg stanja dvorca porodice Špicer u Beočinu i njegovu kompletnu revitalizaciju i adaptaciju u „Kulturni centar Špicer“.

Ključne reči: *Revitalizacija, Dvorac, Špicer, Adaptacija*

Abstract – This paper represents a detailed analysis of the existing condition of the Spicer family castle in Beočin and its complete revitalization and adaptation to „The Spicer Cultural Centre“

Keywords: *Revitalization, Castle, Schpizer, Adaptation*

1. UVOD

Nove tehnologije, brz način života, neprestani fluks informacija su faktori modernog sveta, koji čoveka današnjice čine, nažalost, nedovoljno edukovanim u pogledu svoje istorije, kulture i tradicije. Podizanje svesti o očuvanju graditeljskog nasleđa je od suštinske važnosti, jer je ono naša prošlost, sadašnjost i budućnost. Sa njime se poistovećujemo, njega se sećamo, njega volimo i treba da naučimo da ga čuvamo. Onog momenta kad prestanemo da se bavimo njime, gubimo našu istoriju.

Konkretno, ovaj master rad baviće se problemom napuštanja graditeljskog nasleđa kao takvog, otuđenja od jednog kulturnog dobra izuzetne važnosti, koji smo dozvolili da nepovratno propadne.

Nažalost, ovakvih nepokretnih dobara je mnogo i izgledi su malo verovatni da će se njihovo stanje ikada popraviti. Ukazivanjem na vrednost nepokretnih kulturnih dobara, na mogućnost njihove revitalizacije i adaptacije možemo uticati na podizanje svesti svojih sugrađana koliko je važno ne zaboraviti ono što nam istorija nudi i koliko je važna konstanta nega iste.

2. ŠPICEROV DVORAC

2.1. Istorijsko-društveni kontekst

Dvorac u Beočinu izgradio je Edvard Špicer, jedan od trojice suvlasnika Beočinske fabrike cementa 1892. god. Iako projektant njegovog porodičnog doma u Beočinu nikada nije zvanično potvrđen, projekat se pripisuje Imreu Štajndalu, tada veoma cenjenom budimpeštanskom arhitekti, koji je projektovao zgradu Parlamenta, a koji je bio čest gost na zabavama koje je priređivao Špicer [1].

Oblikovanje objekta, kao i sama raskoš dekoracije kako enterijera, tako i eksterijera i pejzažnog uređenja, diktirao je status porodice Špicer.

Dugi niz godina porodica je bila stalni rezident ovog dvorca, sve do pred početak Drugog svetskog rata, 1941. godine, kada je odlučila da se preseli u Nemačku. U ovom periodu dvorac postaje Nemački vojni štab. Nakon rata objekat je imao mnoštvo namena: korišćen je kao škola, biblioteka, kulturni centar, dom za vojne invalide, centar rukometaške zajednice, radio stanica i hotel sa restoranom „Stari dvorac“.

Vlada Republike Srbije je dvorac proglasila Spomenikom kulture od izuzetnog značaja 18. Juna 1997. god. Međutim, od tog momenta, dvorac počinje naglo da propada.

2.2. Lokacija

Stari dvorac Špicer nalazi se u Beočinu, u Fruškogorskoj ulici, na putu za beočinski manastir. Okružen je sa dva puta, parkom i Kozarskim potokom.

Iako je glavni ulaz objekta okrenut ka severu, glavna dvorišna kapija, čiji se ostaci i dalje naziru orijentisana je ka ulici i predstavlja glavni pristup posedu. U parku ispred glavnog ulaza, nalazi se i jedan zidani pomoćni objekat, namenjen posluži, što se može i naslutiti po jednostavnosti i odsustvu stilskih obeležja.

2.3. Prostorna organizacija

Dvorac Špicerovih je građevina sa asimetričnom osnovom, spratnosti Suteran + Prizemlje + Prvi Sprat + Potkrovlje. Na severnoj fasadi uočavaju se potencijalno dva glavna ulaza u objekat.

U osnovi prizemlja po veličini i dekoraciji veoma dominira glavni ulazni hol. Ovaj hol ima galeriju i samim tim i duplu spratnu visinu, sa balkonom na spratu ograđenim dekorativnom ogradom. Veliki otvori iz ove prostorije upućuju na staklenu baštu, koja takođe ima veliku visinu i širinu. Iz hola se ulazi u glavni komunikacijski koridor koji deli prizemlje kuće na dva dela: rezidencijalni i uslužni.

Veće prostorije okrenute ka severu, sa velikim prozorima i dvokrilnim vratima evidentno su bile namenjene stanovanju članova porodice, dok su male prostorije okrenute ka jugu, najverovatnije bile kuhinja, toaleti i ostave tj. servisne prostorije.

Ovom servisnom delu kuće pripadaju i stepenice kojima se verovatno i posluga služila i one osim što vode na prvi sprat i tavan vode i u podrum. Pored te vertikalne komunikacije, postoji još jedna iz glavnog centralnog hola koja je najverovatnije služila članovima porodice da pristupe svojim spavaćim odajama na spratu.

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila dr Mirjana Sladić.

Na prvom spratu dvorca preovladavaju četiri spavaće sobe. U zadnjem delu objekta na samom uglu se nalazilo kupatilo, sa velikom kadom.

2.4. Primenjeni materijali i konstrukcija

S obzirom da je vlasnik dvorca, Edvard Špicer bio jedan od suvlasnika Beočinske fabrike cementa nije čudo što je i sam objekat građen baš od cementa iz te fabrike, zajedno sa šljunkom i kamenom koji je vađen iz Dunava. Masivni zidovi dvorca su debljine od 46 do 56 cm, a može se primetiti korišćenje sve lakših materijala idući od podruma ka tavanu. Krov objekta čini složena drvena konstrukcija, pokrivena crepom. Sve dekoracije na fasadi su prefabrikovani elementi iz Beočinske fabrike cementa. Fasada objekta obrađena je cementnim malterom.

2.5. Stilske karakteristike

Dvorac porodice Špicer predstavlja redak primer eklektičke arhitekture u kom su funkcija i dekoracija usklađene na poseban način. Ovaj stil je prepoznatljiv na prelomu vekova, i predstavlja pokušaj da se dovedu u sklad prethodni stilovi od romanike, gotike, renesanse i baroka, pa sve do modernijih strujanja kao što su art nouveau, secesija i jugendstil. Svi navedeni stilovi se mogu i primetiti na objektu. Naime, korišteni su romano-gotski lukovi, trifore i okulusi, renesanse arkade i barokne linije kupola. Ornamentalna dekoracija fasada, predstavlja neobičan i redak sklop dekorativnih detalja izvedenih u malterskoj plastici, keramici, štuko programu i kovanom gvožđu.

Enterijer objekta, nastao nešto kasnije, ostvaren je u duhu, tada već dobro poznate, mađarske secesije. Posebnu vrednost objektu daje enterijer centralnog hola. Njime je dominirao kamin od zelene žolnai keramike sa floralnim motivima. Zidovi su delom obloženi drvenom lamperijom, a delom oslikani secesijskim dekorativnim programom sa stilizovanim biljnim ornamentima.

2.6. Trenutno stanje objekta

Prema podacima Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Novom Sadu, funkcionalnost dvorca u potpunosti je narušena. U poslednjih 20 godina postojala su samo dva pokušaja sanacije ovog dvorca: prvi je bio sanacija krovne konstrukcije 2000. godine, a drugi građevinski radovi na regulaciji Kozarskog potoka 2012. god.

Tokom godina dvorac ostaje bez svrhe i funkcije i stalno je izložen devastaciji usled dejstva vremenskih neprilika. Česti neovlašćeni ulasci od strane neovlašćenih lica, kao i krađa građevinskog materijala poput bakrenih obloga i oluka, prozora, vrata i podnih obloga, uzrokuju još veću štetu dvorcu.

Vizuelno se mogu uočiti različite vrste oštećenja: raspadanje građevinskog materijala, propadanje materijala usled rasta vegetacije, oštećenja izazvana atmosferskom vlagom, ljuštenje maltera i truljenje drveta. Trošnost konstrukcije narušilo je statiku objekta pa su samim tim pojedini delovi objekta veoma nebezbedni. Oštećenja enterijera glavnog hola mogu se videti na slici 1.

Posle poplava 2014. godine, koje su ugrozile veliki deo Srbije, stanje dvorca se značajno pogoršalo. Nakon obilnih padavina krovna konstrukcija i elementi fasade

nastavili su se još više urušavati. Tokom kišnih perioda betonski bazen na tavanu se vodom i svojom punom težinom od nekoliko tona opterećuje već istrošeni krov i preti da propadne na sprat ispod. Kozarski potok koji prolazi tik pored dvorca predstavlja glavni problem za temelje zgrade.

Slika 1. Postojeće stanje enterijera glavnog hola dvorca

Defekti i oštećenja elemenata i materijala smanjili su stabilnost zgrade. Dvorac je u veoma lošem stanju i vrlo je važno preduzeti hitne i radikalne mere, jer u budućnosti ove mere neće biti ekonomski održive.

3. STUDIJE SLUČAJA

Imajući u vidu prethodno sprovedena istraživanja dvorca porodice Špicer, za studije slučaja su izabrani objekti koji su prošli kroz slične okolnosti. To su istorijski važni sakralni objekti, stare elektrane i železničke stanice, kojima se na specifične načine uvela nova namena i učinila da ovi prostori i dan danas „žive“.

Izabrani primeri odlikuju se veoma studioznim pristupom organizovanja prostora, izborom materijalizacije, boja i osvetljenja što će u velikom meri uticati na novi projekat enterijera dvorca porodice Špicer.

4. PREDLOG REVITALIZACIJE

Kroz niz radova na spomeniku kao što su adaptacija, restauracija, asanacija i rekonstrukcija, potrebno je vratiti prvobitni duh spomenika, a opet ga preurediti za savremeno korišćenje.

Najpre, predlaže se ojačanje konstrukcije i produženje veka materijala. Zbog opšte bezbednosti objekta, prioritet za rekonstrukciju ima krov, a potom zidovi i međuspratna tavanica. Pored ovoga, važno je i obezbediti dobru hidro i termo izolaciju objekta, postavljajući je iznutra kako ne bi narušila spoljnu estetiku dvorca.

Dalje, dekorativne elemente kako enterijera, tako i eksterijera postupkom restauracije je potrebno vratiti u njihovo izvorno stanje. Spoljašnja i unutrašnja stolarija delom treba da bude restaurirana i zastakljena, a delom potpuno zamenjena novom, koja neće narušavati izgled dvorca.

4.1. Utvrđivanje namene

U prethodnom istraživanju zaključeno je da je dvorac za života imao mnogo različitih funkcija. Pored toga, bilo je puno predloga za namenu ovog objekta, a poslednji je bio muzej sa restoranom, vinarijom, turističkom kancelarijom, prodavnicom suvenira i knjižarom.

Sa druge strane, u zvaničnim dokumentima Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Novom Sadu, navedeno je da je neophodno definisati namenu dvorca, koja mora biti odabrana na način koji neće narušiti vrednost dvorca, pogotovo njegovog enterijera. Ti dokumenti nalažu da se dvorac adaptira u neku kulturnu ustanovu, kao što je muzička škola, biblioteka ili tome slično.

U cilju što detaljnijeg izbora namene dvorca sprovedena je i anketa za stanovnike Beočina. Prema četrdeset i četiri odgovora, rezultat je: 56,8 % - galerija sa knjižarom, 31,8 % hotel sa restoranom, i „ostalo“ u manjini.

Uzimajući u obzir prikupljene podatke, zaključeno je da je najbolje moguće rešenje za oživljavanje dvorca revitalizacija i adaptacija istog u galeriju sa restoranom i bibliotekom.

4.2. Nova arhitektonska proširenja „ekstenzije“

Pored restauratorskih radova važno je uraditi i neke ozbiljnije intervencije. One uključuju rušenje nekih zidova kako bi se dobile funkcionalnije prostorije za buduću adaptaciju, kao i dograđivanje pojedinih delova.

Radi bolje komunikacije u objektu potrebno je dozidati jedan „tunel“, a radi bolje osvetljenosti i prijatnije atmosfere u staklenoj bašti treba postaviti stakleni krov.

5. TEHNIČKI OPIS NOVOPROJEKTOVANOG STANJA

5.1. Pristupi objektu i korisnici

Da bi se dvorac dobro prostorno organizovao potrebno je pre svega proučiti korisnike ovih prostorija. Njih možemo podeliti na dve kategorije, tj. na osoblje i posetioce. Prema tome, svaka grupa ima specijalne pristupe objektu. Na severnoj fasadi dvorca smešteni su ulazi za posetioce. Na zapadnoj i južnoj strani objekta nalaze se ulazi za osoblje i unos restoranskih namirnica.

Dva servisna ulaza, namenjena za dopremanje namirnica u kuhinju imaju i rampu radi lakšeg unosa teških stvari. Obzirom na to da dvorac ima mnogo različitih visinskih nivoa, bilo je veoma važno da se obezbedi najbolja moguća komunikacija za osobe sa invaliditetom. Jedini način da se to postigne, bilo je obezbeđivanje dva ulaza – jedan sa severne i jedan sa južne strane dvorca.

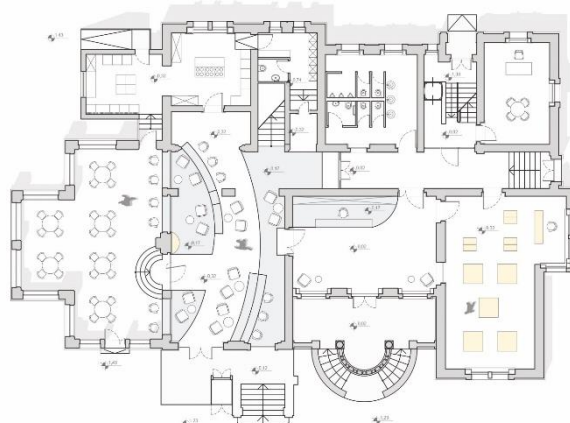
Osobe sa hendikepom koje ulaze na južni ulaz mogu da koriste lift koji povezuje prizemlje i prvi sprat. Sa druge strane, lift koji se nalazi na severnoj strani, vodi korisnike u restoranski prostor.

5.2. Prostorna organizacija

S obzirom na novi funkcionalni program dvorca on bi u celini predstavljao kulturni centar, i kao takav imao bi ime „Špicer Kulturni Centar“ ili skraćeno „ŠKC“.

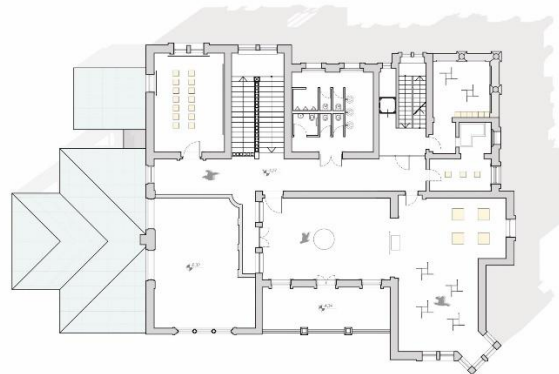
Ova namena objekta zahteva programe kao što su izložbeni prostor, restoran, kafić, kuhinju, knjižaru, depo,

magacine, privatne i javne toalete, kancelarije i recepciju. Sadašnja prostorna organizacija dvorca može da ispuni sve ovo sa minimalnim izmenama.

Slika 2. Osnova prizemlja

Prostorije koje su nekada služile kao servisne i sada će poslužiti u iste svrhe. S druge strane, nekadašnje sobe porodice Špicer sada postaju javni prostori i uključuju restoran, prijem, biblioteku i izložbene prostore. Osnove prostorne organizacije prizemlja i prvog sprata mogu se videti na slikama 2 i 3.

Slika 3. Osnova prvog sprata

5.3. Primenjeni materijali i konstrukcija u enterijeru

Na izbor materijala u uređenju enterijera ovog dvorca uticali su već postojeći materijali i njihove boje i teksture.

Podovi obloženi keramičkim pločicama u kafiću i recepciji su s obzirom na stepen očuvanosti zadržani. Njih je potrebno međutim restaurirati, tj. popraviti sva oštećenja, dodati pločice koje potencijalno fale i sve ispolirati.

S obzirom na veoma loše stanje podova u ostalim prostorijama, postavljaju se nove keramičke pločice marke „Marokk“. U svim prostorijama gde su prethodno postojali drveni podovi, oni su zamenjeni parketom marke Tarkett. U svim komunikacijama, kako vertikalnim tako i horizontalnim postavlja se terrazzo marke „Klein & Co“.

Plafoni su u velikoj meri ostali sačuvani i restaurirani, osim onih kod kojih je primetna kasnije dograđivana FERT međuspratna tavanica. To su pretežno prostorije na spratu u kojima je primenjeno postavljanje monolitnog plafona. U prostoriji kafića zadržan je drveni kasetirani plafon koji je potrebno restaurirati i rekonstruisati.

Sva unutrašnja stolarija zamenjena je aluminarijom sa tankim elegantnim jedva vidljivim profilima u zlatnoj mat boji.

Platforme u pojedinim prostorijama su napravljene od oplemenjene iverice obojene tamno plavom bojom, a sav nameštaj i klupe su tapacirane materijalima od somota u pastelnim bojama. Horizontalne ploče stolova i pultova su staklene, obojene i reflektujuće, a svi linijski elementi su od brušenog mesinga. U ostalim, izložbenim prostorijama, kao i u knjižari prevladavaju metalne konstrukcije sakrivene pločama u zlatnim reflektujućim bojama.

Osvetljenje enterijera dvorca je u velikoj meri marke „iGuzzini“. U kafiću, restoranu i hodnicima prisutna je zidna rasveta koja ima osvetljaj na dole i na gore. Sve vertikalne komunikacije su osvetljenje nadgradnim rasvetnim telom postavljenim u podnožju stepenika. U svim izložbenim prostorijama, kao i u restoranu postavljena je šinska rasveta sa nagradnim reflektorima tipa.

U restoranu, ona je zlatne boje i služi za ambijentalno osvetljenje. U umetničkim galerijama ovi reflektori su bele mat boje i pogodni su za ovakvu namenu jer mogu da se usmeravaju i osvetljavaju umetnička dela na način na koji je to potrebno. U prostorijama gde se pojavljuju monolitni plafoni koristi se ugradna rasveta. U izložbenoj prostoriji postavlja se ugradna rotaciona rasveta. Originalni drveni plafon kafića osvetljen je reflektorima.

6. OBLIKOVANJE

6.1. Koncept

S obzirom na to da dvorac može da funkcioniše na dva načina, jedan za posetioce kafića i restorana i drugi za posetioce izložbenih postavki, oblikovanje prostora možemo i podeliti na dve grupe. Prvoj grupi pripada prijemna prostorija, kafić i restoran, dok drugoj grupi pripadaju izložbene galerije i knjižara. Ova podela je uticala i na stvaranje dva koncepta dizajna ovih prostorija. Prvu grupu karakteriše koncept „ostrva“. Dok drugu grupu karakteriše koncept modularnih elemenata.

Osnovne karakteristike prve grupe enterijera su ostrvske strukture plave boje koje ispunjavaju niz funkcija, stolarija zlatne mat boje sa tankim ramovima i nameštaj inspirisan art dekoom.

Ove drvene strukture, tj. platforme u kafiću su oblikovane tako da se „okupljaju“ oko fokalne tačke ovog prostora. Ta tačka je nekadašnje mesto starog kamina od žolnai keramike, koji se u ovom savremenijem enterijeru predstavlja umetničkom postavkom. Vizualizacija kafića prikazana je na slici 4.

S druge strane, druga grupa enterijera koristi samo brušeni mesing. Ovaj se materijal ponaša vrlo zanimljivo u minimalnim unutrašnjim prostorima jer ima mogućnost reflektovanja prostora. Za izložbene prostore i knjižaru ovaj materijal će se koristiti kao materijal za elemente modularnog nameštaja. Od modula dimenzija 40x80 cm mogu da se prave različiti tipovi struktura poput pijedestala i polica. Pored modula, u umetničkim galerijama su prisutni i paneli specijalnog dizajna na kojima se mogu izlagati fotografije i slike.

Slika 4. 3D prikaz enterijera kafića

7. ZAKLJUČAK

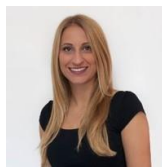
Pre nekoliko godina, imala sam priliku da se upoznam sa ovim jedinstvenim dvorcem i njegovom skrivenom lepotom koja je gotovo neprepoznatljiva od dugoročne degradacije. Bez obzira na njegovo trenutno stanje, već zamišljajući prvobitno, videla sam potencijal mogućnosti koje pruža ovaj dvorac. Vođena „arhitektonskim emocijama“, želela sam da napravim projekat revitalizacije i adaptacije, koji bi mogao da posluži kao primer ispravnog tretiranja kulturnog nasleđa.

Nažalost, trenutna ekonomska situacija u Srbiji dopušta da se mnogi spomenici zapuste i zaborave. Ipak, ključno je podići svest o važnosti očuvanja istorijskih građevina i njihove ponovne upotrebe, jer ako ništa drugo, barem toliko dugujemo njihovoj istoriji i tradiciji.

8. LITERATURA

- [1] Dokumentacija Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Petrovaradin
- [2] Kulić, Branka: Dvorci i letnjakovci Vojvodine, Novi Sad, Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Petrovaradin, Platonum, 2012

Kratka biografija:

Olivera Radosavljević rođena je u Novom Sadu 1991. god. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Arhitekture odbranila je 2019. godine.